

A tömeg varázslatát váratlanul motorkattogás fejezi be. A hatóságok autói és motorkerékpárjai utat nyitnak maguknak a tömegben és újra a kerület székhelyére hajtanak. Amint Don Paolo látta, hogy Cocettino Ragu is elutazott, elhagyja rejték helyét és az uccára lép.

(Fordította: Mátrai Ede.)

ILLYÉS GYULA: PUSZTÁK NÉPE. (Nyugat kiadás, 1936)

Illyés könyvét a polgári kritika meglepetéssel és szörnyűködéssel fogadta. Ugy látszik, addig hallgatott bizonyos tényekről, míg teljesen meg is feledkezett róluk. A tényeket, melyeket Illyés, mint cselédivadék legilletékesebben bemutat és mint írásművész, igazságként rákényszerít az olvasóra, nem lehetett ezúttal elhallgatni, se kétségbevonni. A meglepetés és a szörnyűködés kísérlet volt az értük való erkölcsi felelősség elhárítására.

Az iskolában tanított szabadságszerető, önérzetes, hazafias magyar nemzettől persze tényleg meglepően különbözik az a kép, amelyet Illyés fest a nagybirtokosok pusztai cselédnépéről. Ez a cselédnép, mely nemzedékeken keresztül egy urat szolgál, szolgafajta; önérzetében elpusztított, megalázott, urtisztelet. A „tekintélytisztelet” hirdetői mindenesetre Örömeiket lelhetik benne: „dolga végeztével egy figyelmeztető szempillantás nélkül kiódalog a szobából, csak úgy, mint az életből, vagy a történelemből.” S hazafiasságát Illyés nagyapja úgy nyilvánította meg, hogy az 1848-49-es éveket „a tamási erdőben töltötte”, nehogy elvigyék akár honvédnek, akár császári katonának.

A pusztai lakosság éllemezési viszonyait „nyomor és formális éhezés” lakásviszonyait pedig oly szobák jellemzik, melyekben négy család, azaz husz ember él együtt. Ez volna tehát az az anyagi életszínvonal — „egy koldus életszínvonala” — melyet a nagybirtokos-érdekeltség különbnek tart a kisparaszt életviszonyainál s érvként használ a nagybirtokrendszer-fenntartása mellett. S ha a városi proletár legalább hétfégenként alkoholgőzbe takarja élete sivárságát, a pusztai cseléd nem rendelkezik az önfeledésnek ezzel az eszközzel sem. A pusztán nem lehet inni, mert nincs korcsma és nem is szabad, mert az uradalom nem engedi. S így ezek a koldusok tékozlóan gazdag lakodalmak evés-ivásával kárpótolják magukat egy egész év koplalásáért és embertelen életéért — amit persze érthetetlenkedő fejcsoválással fogadnak azok, akit egyáltalában észreveszik őket.

A gazdasági elnyomást a cselédnők korlátlan nemi kizsákmányolása egészíti ki: „az urak, a földbirtokostól le a gazdasági gyakornokig, szabadon rendelkeznek a nőcselédnek... egész testével is.”

A korai kapitalizmus ismert viszonyai ezek, amelyeket még súlyosbit a cselédség elszigeteltsége a világtól a grófi pusztán.

Mindazonáltal korábban még nem volt teljesen lehetetlen a kiemelkedés a cselédsorsban sem. A pusztai lakóinak nincs magántulajdonuk s így nem ismerik el a magántulajdonon alapuló erkölcsöt sem: „ahol tehetik, lopnak” az ur terméséből. S ez a szabad lopás — mert régebben még szemet hunytak előtte —, a cselédnek korábbi nagy, ingyenes jószág-tartásával együtt, mely piaci termelőkké tette őket, nem egy család anyagi gyarapodását alapozta meg. De ma már vége ennek is. A kapitalista szellem „a pusztát üzemmé változtatta át” s a kapitalista rentabilitás szempontjai, a szigorú felügyelet és a cselédnek csak bérmunkás-sorsba való szorítása, utját állják ma már a cseléd kivételes anyagi emelkedésének is.

A nagybirtokok cselédsége ma a magyar munkásosztálynak a leg-

elmaradottabb, legöntudatlanabb rétege, mely a szervezkedésnek legegyszerűbb formáihoz sem jutott még el. De Illyés megállapítja, hogy lelke mélyén ott szunnyad a lázadás ösztöne, a bosszuszomj. És az a kapitalista fejlődés, mely a gépek elterjesztésével megritkítja sorait, kapcsolatba hozza egyúttal a gépeket kezelő ipari munkásokkal is és így megindítja benne az osztályöntudatosodás folyamatát. J. E.

B I R Á L A T O K K

A CIVILKURÁZSI UTOLSÓ FEJEZETE

Az igazi regény: társadalomrajz. Előfeltétele: valóságábrázolás az adottság síkján. Ha az életet történelmi és szociológiai tudatossággal éli újjá: hitele okmányyszerű és cáfolthatatlan. Az igazi regény — tehát a társadalmi, vagy a korregény — az adottságok eredője. Adottságok szolgálja. De ebből az alárendelt szerepből, ebből a valóságábrázolásból adódik előnye és eredménye: a kinyilatkoztató felismerés. És ezen a ponton a szolgáltatás átlényegül szuverenitássá. Csak aki teljességben ismeri az anyag mélységét, lendülhet a kinyilatkoztató magasba. Az adottság teljessége: a felismerés teljessége.

Aki érteni akar, aki értetni tud: valóságot néz, mutat és magyaráz. A valóság elől csak a bizonytalanságba, csak a homályba lehet menekülni. A valóság egyjelentésű a vállalással, az állásfoglalással. Az irodalmi realizmus: szociális állásfoglalás eredménye. Szociális realizmus: a hangsúly a realizmuson van. Az adottságom A szocializmus valóságát, erejét, lehetőségét, jövőjét ez az adottság határozza meg. Aki eltér tőle: hamisít és illuziót erősítve vágyképet hízal. A vágykép és a lehetőség határvonalai elmosódnak, a hit és meggyőződés ereje befejezett tényként könyveli el a mában a véggyőzelmet, de az adottság körein belül ugyanakkor a szocializmus helyén a fasizmus vigyorogja kézzelfogható létét. A ma valósága, mely a szocializmust invokálta, a fasizmus csina-drattáiban tükröződik. Napjaink koldusvalósága a szocializmusnak kedvezett és mégis a fasizmust szöktette virágjába. Valahol hiba történt: szocializmus és realizmus nem kapcsolódott szervesen. A cél türelmetlenségében lerázta magáról az adottság kölöncét, a vágy és valóság közé így törvényesen befurakodhatott a valóság fenegyereke, a csak skrupulusnélküli pillanatcélú ismerő fasizmus.

A nagy titok: a valóság. Mi ezt a titkot úgy kezeljük, mintha teljesen felderítettük volna. Mi a valóság zezzugait átkutatottnak, keresztülkaszul jártnak tudjuk és nem akceptáljuk titok voltát. 1914-től mindenre tudunk magyarázatot, Szerajevótól Hitlerig mindenre van kádenciánk. És akkor egy szép nap kisül: valahol tévedtünk, valamit átlapoztunk. A szocializmus európai lehetőségeit annyira készpénznek vettük, hogy ma szinte restelkedve kell a fasizmus adottságait megkeresnünk és megrajzolnunk, hogy lássunk, értsünk és másképp, józanabban realizáljunk vágyakat és célokat.

A kiindulópont: 1914. Ezerkilencszáztizennégynek titkai vannak: elefejtett valóságai. A háborúnak, a fegyverimádatnak, a hősiességnek adottságai voltak. A német imperializmus például népügyet jelenthetett. A népenergiák egy népidegen cél szolgálatában a hősi halál paroxizmusá-